

Forslag til folketingsbeslutning om en reform af de grundlæggende skoleuddannelser.

Fremsat den 31. januar 1969 af *undervisningsministeren*.

Folketinget opfordrer regeringen til at udarbejde planer for den fortsatte udbygning af folkeskolen og de øvrige grundlæggende uddannelser efter nedenstående retningslinier og til at fremsætte de fornødne lovforslag i overensstemmelse hermed:

1. Folkeskolen skal være en 10-årig almen skole uden konkret erhvervsfagligt sigte, omfattende en 9-årig grundskole og et supplerende 10. skoleår. Skolens nuværende fagkreds og normaltimeplaner samt bestemmelserne om skoleuddannelsens afslutning bør underkastes en fordomsfri revision.

2. Undervisningen i 8. og 9. skoleår skal omfatte visse centrale fag og derudover en række helt eller delvis valgfri fag, således at skoleuddannelsen og de afsluttende prøver kan differentieres efter elevernes interesser og øvrige forudsætninger. Til støtte for udviklingen af nye undervisningsmetoder iværksættes yderligere praktiske skoleforsøg og en omfattende pædagogisk-metodisk kursusvirksomhed, ligesom lærernes muligheder for indbyrdes samarbejde om undervisningen i de forskellige fag søges forbedret.

3. Efter det 9. skoleår skal eleverne have mulighed for at fortsætte skolegangen i et 10. skoleår i folkeskolen eller tilsvarende skoleformer eller at påbegynde en bred faglig grunduddannelse. Overgang til gymnasiet skal som hidtil kunne finde sted efter det 9. skoleår.

4. Fra 1975 skal der i overensstemmelse hermed kunne gives alle børn et reelt tilbud om et 10-årigt uddannelsesløb.

5. Undervisningen af handicappede elever skal søges udbygget på en sådan måde, at børnene kan undervises i et almindeligt skolemiljø, såfremt forældrene ønsker det og kan påtage sig omsorgen i hjemmet, og

Undervisningsmin. dept., 1. afd. j. nr. 08-33-01/68.

institutionsophold ikke er et nødvendigt led i behandlingen.

6. Skolernes muligheder for at hjælpe elever med adfærdsproblemer og psykiske afvigelser skal forbedres gennem en udbygning af observationsundervisningen og den skolepsykologiske rådgivning og et udvidet praktisk samarbejde med børne- og ungdomsforsorgen. Planerne for en samlet indsats på det børne- og ungdomspsykiatriske område, herunder for udbygning af behandlingshjem og hospitalsafdelinger, bør fremmes mest muligt.

7. Samarbejdet mellem hjem og skole bør støttes og opmuntres, ikke blot for at fremme elevernes almene trivsel i skolen og den gensidige forståelse mellem forældre og lærere, men også med henblik på en forstærket rådgivning om uddannelsen og de valgmuligheder, den indebærer for eleverne.

8. Det 8. undervisningsår gøres obligatorisk fra 1972-73 og det 9. undervisningsår fra 1973-74.

Undervisningspligten skal for disse undervisningsårs vedkommende kunne opfyldes såvel i folkeskolen som på efterskole og ungdomsskole, idet disse skoleformer indgår i den 9-årige grunduddannelse på linie med friskoler og andre private skoler.

Der bør endvidere være mulighed for at afbryde skolegangen efter det 7. skoleår for at prøve erhvervsarbejde eller anden udviklende beskæftigelse, idet den 9-årige undervisningspligt således opfyldes over en 10-årig periode. Endelig bør spørgsmålet om hel eller delvis fritagelse for undervisningspligten overvejes nøje.

9. Reglerne for skolegangens påbegyndelse bør smidiggøres, således at der i videre omfang end hidtil kan tages individuelle hensyn til børnenes udvikling og forældrenes ønsker.

Bemærkninger til forslaget.

I de senere år er betydningen af en længere grundlæggende skoleuddannelse blevet erkendt fra alle sider. Den stadig stigende tilgang af elever i 8.-10. skoleår viser således, at det store flertal af forældre har indset nødvendigheden af en forlænget skolegang ud over det 7. skoleår.

Jævnslidet med denne udvikling har spørgsmålet om undervisningspligtens udvidelse indtaget en stadig mere fremtrædende plads i skoledebatten. Der råder fortsat megen uenighed og tvivl om dette spørgsmål. For en væsentlig del beror denne uenighed på sådanne fundamentale uoverensstemmelser i opfattelsen, at de modstridende synspunkter vanskeligt lader sig forene. Men tiden synes nu inde til at træffe en afgørelse af spørgsmålet.

Imidlertid er det et karakteristisk træk ved diskussionen om undervisningspligten, at den ikke har begrænset sig til selve det formelle spørgsmål om den obligatoriske undervisningstids længde, men har bevæget sig ind over en række andre vigtige skole- og uddannelsesspørgsmål, og at der i den udstrækning, dette er sket, tilsyneladende hersker større enighed end om det spørgsmål, der var udgangspunktet. Dette gælder ikke mindst de drøftelser, der har fundet sted i folketinget i anledning af Det konservative Folkepartis forespørgsel til undervisningsministeren i marts 1967 og Socialdemokratiets forslag til folketingsbeslutning, fremsat i marts 1968. Men også ved andre lejligheder er det med styrke gjort gældende, at undervisningspligtens udvidelse i hvert fald ikke må betragtes som en isoleret foranstaltning, men som et led i en samlet reform af det danske skolevæsen. I overensstemmelse hermed er det fra flere sider gjort til en forudsætning for tilslutning til udvidet undervisningspligt, at der gennemføres en række indgribende forandringer og forbedringer af undervisningen og skolens øvrige forhold.

Omvendt har det været fremhævet, at det ikke vil være muligt at tage afgørende skridt i retning af større enhed og sammenhæng i skolen, ja end ikke at forberede sådanne fremskridt, forinden der foreligger en beslutning om undervisningspligtens udvidelse.

Under disse omstændigheder må det forekomme nærliggende, om folketinget nu tilkendegiver sin stilling til de principielle spørgsmål, som har sammenhæng med undervisningspligtens udvidelse, og hvis afklaring er af den største betydning for det videre arbejde med skolereformen. En sådan stil-

lingtagen er så meget mere påkrævet, som en del af de spørgsmål, der er tale om, tillige berører den administrative og finansielle omlægning af skolevæsenet, der står i forbindelse med den nye kommunestruktur.

Sammenhængen med de øvrige skolepolitiske problemer er da også stærkt understreget i den af et embedsmandsudvalg i januar 1968 afgivne *betænkning om undervisningspligtens udvidelse* (bet. nr. 473/1968). Udvalget foreslår 8. undervisningsår gjort obligatorisk fra 1972-73 og 9. år fra 1973-74 (side 32-34, jfr. side 55), men fremhæver samtidig, at en beslutning herom uundgåeligt rejser spørgsmålet om efterfølgende principielle ændringer i folkeskolens arbejdsformer, fagkreds og opbygning (struktur). Udvalget kan ganske vist „i hovedsagen“ tilslutte sig, at der må iværksættes yderligere forsøgsvirksomhed og indhentes flere erfaringer, før tiden er inde til en politisk stillingtagen til den fremtidige skolestruktur. Men samtidig erkendes det, at den gældende folkeskolelov ikke giver grundlag for at gennemføre forsøg med enhedsskole efter svensk og norsk mønster, og at sådanne strukturforsøg i øvrigt efter deres hele karakter forudsætter en politisk beslutning.

På denne baggrund fremsætter udvalget nogle hovedsynspunkter vedrørende den udvidede „almene“ uddannelses indhold i 8.-9. skoleår (side 36 fig.):

Det omtales således, at der for 8.-9. klassernes vedkommende er en klar tendens til at forlade den i 1958-loven forudsatte deling i faste erhvervsigtede linier til fordel for en ordning med valgfri fag, som i mindre grad tilskynder eleverne til at foretage et for tidligt erhvervsvalg og samtidig giver større mulighed for at tage hensyn til den enkelte elevs forudsætninger og interesser. Udvalget advarer i denne forbindelse mod at sætte skel mellem „almene“ (teoretiske) og „erhvervsbetonede“ (praktiske) fag med den konsekvens, at de sidstnævnte lades ude fra skolens undervisning. Det hedder herefter bl. a.:

„Det afgørende må være, at der tilrettelægges en undervisning, der er *alsidig* derved, at den *dels* giver en grundlæggende orientering om samfunds- og erhvervslivet og vedligeholder og udbygger fundamentale færdigheder, såvel manuelle som intellektuelle, *dels* tillader en faglig fordybelse i specielle emner — ikke blot for at imødekomme elevernes særlige interesser, men også for at optræne ind-

F. t. beslutn. om en reform af de grundlæggende skoleuddannelser.

lærings- og studieteknik, samarbejds- og fremstillingsevne m. v. — og dels åbner mulighed for en friere udfoldelse af fantasi og talent inden for det praktisk-æstetiske område.

Hvad der derimod må tages afstand fra på de pågældende alderstrin, er en undervisning, der i sin helhed — som den fremtræder for den enkelte elev — er så ensidig eller *specialiseret*, at den påvirker elevens erhvervsvalg i en bestemt retning og afskærer ham fra en række andre uddannelsesmuligheder.

I det som bilag 10 til betænkningen optagne notat om bl. a. skolernes erhvervsbetonede undervisning er disse synspunkter yderligere uddybet (side 133 fg.).

Udvalget omtaler dernæst selve differentierings-spørgsmålet og fastslår, at det på baggrund af de seneste års erfaringer i skolen vil være rigtigt at udskyde en egentlig klassedeling til efter det 9. skoleår, således at den såkaldt organisatoriske differentiering (opdeling af eleverne til undervisning af forskelligt indhold) begrænses til de valgfri og de niveaudelte fag, som forudsættes tilsammen kun at optage en mindre del af den samlede undervisningstid. Endelig omtales det, hvilke konsekvenser indførelsen af en sådan enhedspræget skoleform vil få for spørgsmålet om uddannelsens afslutning (prøver, afgangsbeviser m. v.): Også dette spørgsmål er nærmere belyst i betænkningens bilag 10, afsnit B. 3.

Derimod har udvalget ikke anset det som sin opgave i denne forbindelse at gøre nærmere rede for de principielle synspunkter og erfaringer, der ligger til grund for dets tilslutning til enhedsskoleformen, således som den kendes bl. a. i Sverige. (Om den nye svenske skoleordning henvises til det herom udarbejdede notat, betænkningens bilag 4, side 82 fg.).

En detaljeret udredning af *differentierings-spørgsmålet* i alle dets aspekter vil utvivlsomt også i denne sammenhæng føre for vidt. Nogle hovedtræk af problematikken skal dog omtales.

I sin enkleste form er problemet lige så gammelt som skolen selv. Så længe formålet alene er at sikre udvælgelsen og den bedst mulige uddannelse af de teoretisk begavede elever, og så længe denne uddannelses kvalitet alene måles på græden af kundskabstilegnelsen, kan man overvejende indskrænke sig til at diskutere *tidspunktet* og *grundlaget* for skolens placering af eleverne i to — evt. flere — *adskilte* eller i det væsentlige adskilte skoleafdelinger. Argumenterne er velkendte. De drejer sig om risikoen for og ulemperne ved fejlplaceringer og om mulighederne for at undgå dem eller i det mindste

afbøde virkningerne deraf gennem omplacerings- anordninger eller successive løsninger.

Det er den nyere uddannelsesforsknings fortjeneste, at denne diskussion i dag må anses for om ikke forældet, så dog i hvert fald utilstrækkelig nuanceret. Kravet om, at *alle* børn skal sikres adgang til at uddanne sig efter deres evner og interesser, og den stadig større vægt, der tillægges børnenes *socialt opdragelse* i skolen, har skabt et andet udgangspunkt for debatten om den almene uddannelses organisatoriske struktur. Endvidere har den voksende erkendelse af *elevmotivationens* betydning for skolearbejdet spillet en afgørende rolle.

Når ønsket om en friere adgang til de efterfølgende uddannelser ses i sammenhæng med den almindelige tendens til forlænget skolegang og uddannelse — en udvikling, der i øvrigt i sig selv betinger et friere erhvervsvalg for den enkelte — forekommer det indlysende, at skolen ikke kan opretholde en deling af eleverne på et relativt tidligt tidspunkt, som på forhånd afskærer henvendelsen af dem fra en række videregående uddannelser. Hertil kommer, at man med rette kan tvivle om, hvorvidt den opdeling, der sker allerede efter det 7. skoleår, i faglig og kundskabsmæssig henseende fortsat er tilstrækkelig begrundet i hensynet til de pågældende uddannelser. Den stadige forøgelse og hurtigere forældelse af kundskabsstoffet gør tilegnelsen af en vis mængde realviden som „parate“ kundskaber til et formål af begrænset værdi. Langt større vægt må der lægges på at optræne elevernes indlærings- og fremstillingsevne og på at udvikle deres samarbejdsevne, tolerance og menneskelige forståelse. At denne såkaldt sociale opdragelse fremmes bedst i uensartet sammensatte klasser, hvor det oprindelige fællesskab søges fastholdt længst muligt, er i dag den overvejende opfattelse, som bekræftes af en række undersøgelser og praktiske erfaringer.

Ønsket om at motivere eleverne i højere grad for arbejdet i skolen har været afgørende ikke blot for anerkendelsen af selve princippet om elevernes eget valg af skoleuddannelse, men også for overvejelserne om, hvilke valgmuligheder skolen i så henseende bør tilbyde. Man tilstræber i så vidt udstrækning som muligt at imødekomme elevernes faglige interesser. For så vidt disse interesser går i retning af specielle erhvervs- eller arbejdsområder, kan der heri ligge en modsætning til princippet om at undgå erhvervsmæssig specialisering. Der synes imidlertid nu at være enighed om, at den erhvervsbetonede undervisning må tilrettelægges som bredt orienterende kurser og i øvrigt holdes inden for en begrænset del af den samlede undervisningstid.

Såvel hensynet til elevernes videre uddannelse som ønsket om at motivere eleverne for arbejdet i skolen taler for, at eleverne bør have mulighed for hver især at sætte særligt ind og avancere hurtigere på fagområder, som de har specielle anlæg for. For så vidt det drejer sig om fag, som i kraft af deres betydning for alle elever må være obligatoriske, f. eks. engelsk og regning/matematik, vil det være nødvendigt at tilrettelægge holdundervisning på forskellige niveauer. Det er åbenbart, at man her ved i nogen grad bryder med princippet om sammenholdte klasser. På længere sigt må der derfor tilstræbes en sådan pædagogisk differentiering (individualisering) af undervisningen inden for klassens rammer, at niveaugrupperingen begrænses.

Ikke mindst dette vil forudsætte en kraftig indsats i arbejdet med udviklingen af de anvendte undervisningsmetoder. I det hele er der næppe tvivl om, at en metodisk fornyelse af undervisningen, byggende på den enkelte elevs selvstændige oplevelse og erkendelse af lærestoffet, vil være en afgørende forudsætning for enhedsskolens gennemførelse.

Denne fornyelse kan kun ske med støtte af en intensiveret forsknings- og forsøgsvirksomhed, og samtidig må der gennemføres en omfattende og fordomsfri revision af de gældende bestemmelser om skolens fagkreds og af de vejledende normaltimeplaner, der knytter sig hertil. Et tredje led i forberedelserne af skolereformen er en udvidet pædagogisk informations- og kursusvirksomhed.

Behovet for en samlet planlægning og ledelse af denne indsats rejser spørgsmålet om en yderligere koordinering af de funktioner, som i øjeblikket udøves af Danmarks pædagogiske Institut, Statens pædagogiske Forsøgscenter, Danmarks Lærerhøjskole, direktoratet for folkeskolen og seminarierne og de hertil knyttede Folkeskolens forsøgsudvalg og Folkeskolens læseplansudvalg samt i vidt omfang af lokale organer for kursus- og forsøgsvirksomheder.

De foran antydede retningslinier for en yderligere integrering og tværgående differentiering af skoleuddannelsen gælder ikke — eller i hvert fald ikke uden videre — det 10. skoleår. Embedsmandsudvalget har således forudsat, at der efter det 9. skoleår fortsat vil ske afgang til gymnasiet og til de faglige uddannelser. Om undervisningen i det 10. skoleår anfører udvalget i øvrigt følgende:

„Udvalget har ikke afsluttet sine overvejelser angående undervisningspligtens eventuelle udstrækning til det 10. skoleår. Dette spørgsmål må efter udvalgets opfattelse ses i nøje sammenhæng med,

om der inden for folkeskolen og de øvrige skoleformer vil kunne tilrettelægges en heltidsundervisning på 10. årgangstrin, i hvilken almene emner kan suppleres med teori og praktik, der sigter ud mod brede erhvervsområder. Udvalget har i oktober 1967 som et særligt underudvalg nedsat en *arbejdsgruppe* med den opgave at opstille planer for en sådan undervisning og overveje, hvorledes den vil kunne indpasses i uddannelsessystemet og tilrettelægges i de forskellige skoleformer.“

Når resultaterne af disse overvejelser foreligger, vil der kunne tages stilling til den nærmere organisation af undervisningen på 10. årgangstrin i folkeskolen.

Udvalget opstiller i øvrigt en række *forudsætninger for gennemførelse af 9-årig undervisningspligt* (side 47 fig.). De første af disse vedrører folkeskolens behov for lokaler og lærerkræfter. Det viser sig, at den forøgelse af behovet, som vil være en følge af undervisningspligtens udvidelse til det foreslåede tidspunkt, er af relativt beskedent omfang. Men samtidig understreges det, at folkeskolens aktuelle byggebehov er af meget betydelig størrelse, ligesom gennemførelsen af en ændret skoleorganisation vil rejse nye lokale problemer. Ikke mindst af hensyn til den fysiske planlægning vil derfor en nærmere fastlæggelse af den fremtidige skolestruktur være særdeles påkrævet. Denne planlægning er allerede iværksat på amtsplanet i en del af landet.

For lærerbehovets vedkommende forudsætter udvalgets beregning en i forhold til 1966-67 uændret gennemsnitlig klassekvotient i 8.-10. skoleår på 19,5, et uændret løntimeforbrug pr. 8.-9. klasse på 50 ugentlige timer og et uændret løntimeudbud fra seminarieuddannede lærere på gennemsnitligt 36,6 ugentlige timer, medens der ses bort fra udbuddet fra faglærere og vikarer. På dette grundlag fremkommer et overskud af ugentlige løntimer i 1971-72 på ca. 142.000 (svarende til ca. 3.800 lærere), der kun reduceres som følge af undervisningspligtens udvidelse med ca. 20.500 (svarende til ca. 560 lærere). Om virkningerne af, at de nævnte forudsætninger for beregningen ændres, henvises til den som bilag 4 til budgetoverslaget for 1969-70 og 1970-71 optagne redegørelse „Lærerbehov og lærerforsyning i folkeskolen“.

I det følgende afsnit i betænkningen understreger udvalget, at det vil være en forudsætning for den udvidede undervisningspligtens gennemførelse, at der i de kommende år sættes overordentlig stærkt ind på at *fremme elevernes trivsel i skolen*. Denne udtalelse bygger på formodningen om, at vanskeligheder ved tilpasningen til skolens arbejde og i om-

gangen med lærere og kammerater er en af de hyppigste årsager til tidlig udskrivning. Der er for så vidt tale om en imødekommelse af det synspunkt, at undervisningspligtens udvidelse bør fremtræde som en bekræftelse på *samtlig*e elevers frivillige deltagelse i undervisningen. Men også de, der ikke deler denne opfattelse, vil dog utvivlsomt kunne tilslutte sig, at den forlængede skolegang ikke af nogen elever bør kunne opfattes som en urimelig byrde.

Udvalget fremhæver, at problemerne i forbindelse med en indsats på dette område er mangeartede og komplicerede, og at de ikke løses alene gennem øgede bevillinger, selv om de økonomiske spørgsmål er væsentlige i denne sammenhæng. Heller ikke kan man begrænse indsatsen til de skoleår, der omfattes af den udvidede undervisningspligt, selv om visse foranstaltninger specielt må tage sigte på disse alderstrin. Opmærksomheden bør i lige så høj grad være rettet imod, hvorledes børnene i de yngste årgange finder sig til rette i skolemiljøet. Endelig må en række institutioner uden for skolen drages med ind i overvejelserne, selv om skolevæsenet i kraft af sin berøringsflade til praktisk talt alle familier indtager en central stilling i det forebyggende arbejde.

Udvalget har ikke stillet konkrete forslag til løsning af trivselsproblemerne, men har i oversigtsform kommenteret de emner, hvorom interessen samler sig, og givet oplysning om tidligere fremsatte forslag og igangværende overvejelser i andre udvalg m. v. Idet der herom og med hensyn til den nærmere problemstilling henvises til det pågældende afsnit af betænkningen (side 51-54), skal man oplyse følgende:

Det i 1964 nedsatte *udvalg vedrørende handicappede unges deltagelse i fortsat undervisning i og ud over folkeskolen* har afgivet betænkning (nr. 494/1968, offentliggjort i juli 1968). Det ledende synspunkt i betænkningen er, at et barns fysiske eller psykiske handicap ikke må være årsag til, at det ikke får den samme undervisning og uddannelse som andre børn med tilsvarende evner og interesser. Med dette som udgangspunkt fremsætter udvalget en lang række forslag, der tilsigter at sikre, at handicappede børn og unge i videst muligt omfang vil kunne følge den almindelige undervisning i folkeskolen og tilsvarende private skoler, i gymnasieskolen og ved de erhvervsfaglige uddannelser.

Der er for så vidt tale om en videreførelse af det i betænkningen om folkeskolens specialundervisning (nr. 277/1961) udtrykte princip, hvorefter specialundervisningen burde „udbygges på en sådan måde,

at alle børn, hvis undervisning ikke kræver et miljøskifte eller en sådan kombination af undervisning og speciel behandling af lægelig og anden art, som kun kan gives inden for forsorgens institutioner, kan forblive i folkeskolen“. Det blev i denne forbindelse betonet, at folkeskolen dog ikke måtte påtage sig et barns undervisning, hvis den ikke er i stand til at løse opgaven på tilfredsstillende måde.

Den udbygning af specialundervisningen, som har fundet sted i de forløbne år, navnlig gennem etableringen af 11 undervisningscentre for svært handicappede børn i et stadig snævrere samarbejde med særforborgens institutioner og med tilknyttet lægelig og terapeutisk sagkundskab, har imidlertid i høj grad udvidet mulighederne for at modtage handicappede børn inden for folkeskolens rammer. Tilskyndelsen til undervisningscentrenes oprettelse har i stor udstrækning været forældres ønsker om at beholde børnene i deres naturlige hjem og få dem undervist i et almindeligt skolemiljø. En sådan løsning vil også i langt de fleste tilfælde være mindre bekostelig for det offentlige end en anbringelse på kostskole under særforborgens. Det er i princippet de samme hensyn, som har begrundet oprettelsen af åndssvageforborgens eksterntatskoler.

På denne baggrund har udvalget af 1964 ment at kunne opstille det som et nærliggende mål for specialundervisningens fortsatte udbygning, at kun de børn, hvis handicap kræver en specialbehandling af medicinsk og forsorgsmæssig art, eller hvis forældre ikke ønsker eller magter at påtage sig omsorgen i hjemmet, henvises til ophold og undervisning på statens specialskoler. Afgrænsningen over for særforborgens bør dog fortsat ikke foretages efter abstrakte kriterier, men efter en bedømmelse af mulighederne i de enkelte tilfælde, der foretages i samråd mellem folkeskolens og forsorgens organer, og som løbende tages op til revision.

Udvalget lægger i øvrigt vægt på, at de handicappede børn i videst mulig udstrækning undervises sammen med andre børn og unge i de almindelige klasser, således at specialundervisningen gennemføres i form af supplerende eller alternerende hold- eller eneundervisning. Selv hvor undervisning i egentlige specialklasser er nødvendig, bør disse så vidt muligt placeres på almindelige skoler, således at oprettelse af isolerede specialskoler bliver en absolut undtagelse, i hvert fald når der bortses fra undervisningen af svagtbegavede (hjelpekoler). Det bemærkes herved, at selv undervisningscentrene for svært handicappede alle har kunnet etableres i tilknytning til eksisterende „normalskoler“.

De af udvalget i overensstemmelse hermed fremsatte forslag vedrører dels generelt folkeskolens og

de øvrige skole- og uddannelsesformers muligheder for at yde specialundervisning og psykologisk rådgivning, dels mere specielt undervisningen og uddannelsen af de enkelte grupper af handicappede. Navnlig for de sidstnævnte forslags vedkommende gælder det, at der ikke vil kunne tages stilling til dem, før nærmere undersøgelser og forhandlinger med de pågældende styrelser og organisationer har fundet sted.

De mere generelle forslag går bl. a. ud på, at der søges gennemført en harmonisering af løn- og ansættelsesvilkårene for lærere, der underviser handicappede henholdsvis i folkeskolen og ved forsorgens institutioner, at den forsøgsrættigt indførte kuratorordning for svagtbegavede elever gøres permanent og udvides til at omfatte også andre grupper af handicappede, at der tilvejebringes lovhjælp for specialundervisning og skolepsykologisk rådgivning for elever i private skoler, gymnasieskoler og kursus m. v., således at disse opgaver i et vist omfang kan løses ved det kommunale skolevæsens foranstaltning, og at der gennemføres en ændring af specialundervisningens administrative opbygning, således at de planlæggende og ledende funktioner henlægges til de nye amtskommuner, der også bør varetage administrationen af undervisningscentre, observationsskoler, hjælpeskoler m. v. og koordinere den skolepsykologiske rådgivning.

Undervisningsministeriet kan i hovedsagen tiltræde disse forslag, der vil blive søgt fremmet i forbindelse med den kommende revision af skolelovgivningen.

Udvalget vedrørende specialundervisningens udbygning har kun i begrænset omfang beskæftiget sig med skolens opgaver over for tilpasningsvanskelige elever, idet de hermed forbundne problemer — som omtalt i betænkningen om undervisningspligten — har været behandlet såvel af udvalget vedrørende god orden i skolerne (disciplinudvalget, betænkning nr. 407/1966) som af det interministerielle udvalg vedrørende samarbejdet mellem folkeskolen og børne- og ungdomsforsorgen.

Fra sidstnævnte udvalg foreligger nu en indstilling dels vedrørende folkeskolens observationsskoler (observationsskolonier) med nærmere retningslinier for udvælgelsen til disse skoler og for deres virksomhed, dels om udbygning af de skolepsykologiske kontorer på grundlag af de ved forsøget i Horsens indvundne erfaringer.

Udvalgets indstilling hviler på allerede i loven forankrede principper, for så vidt som der henvises til, at folkeskolens formål ikke blot er kundskabsmeddelende, men også karakteropdragende, ligesom

folkeskolen har pligt til at sørge for, at alle dens elever kan få fyldstgørende undervisning. Heraf har man ikke hidtil draget den konsekvens, at skolevæsenet havde pligt til at træffe særlige foranstaltninger for emotionelt og socialt handicappede børn. Imidlertid viser erfaringen, at børns modtagelighed for undervisning er stærkt afhængig af deres sociale og følelsesmæssige tilpasning, ligesom denne omvendt kan påvirkes af eventuelle vanskeligheder ved indlæringen. Endvidere kan de emotionelt og socialt handicappedes problemer få konsekvenser for undervisningen af de andre elever i skolen. Hvis folkeskolen skal kunne løse sine opgaver på tilfredsstillende måde, må der derfor tilrettelægges en særlig undervisning og rådgivning for denne gruppe af handicappede, som ikke blot muliggør, at de i nogen grad kan isoleres fra den øvrige undervisning, men også, at deres vanskeligheder kan klarlægges og afhjælpes på den mest hensigtsmæssige måde.

Ønsket om at kunne sætte ind over for disse børns problemer så tidligt og så hurtigt som muligt taler også for at tillægge folkeskolen som sådan et ansvar for, at vanskelighederne konstateres og umiddelbart søges afhjulpel inden for dennes egne rammer.

Udvalget anfører, at et *observationsskoleophold* må betragtes som en forlængelse af den almindelige skolepsykologiske undersøgelse, og at formålet med opholdet — der normalt ikke bør overstige 3 måneder — er:

1. at give mulighed for en supplerende af den i forvejen indhentede viden om elevens følelsesmæssige og sociale udvikling og de faktorer, der har haft eller har indflydelse på denne udvikling,
2. at søge belyst, under hvilke betingelser den intellektuelle, følelsesmæssige og sociale udvikling kan stimuleres,
3. at videregive de indsamlede oplysninger under en sådan form, at de kan danne baggrund for barnets rette skolemæssige behandling og for vejledning til hjemmet og forsorgsmyndighederne.

Med hensyn til den nærmere afgrænsning af observationsskolernes elevklientel — som forudsættes at omfatte såvel adfærdsvanskelige som passive og nervøse børn — fremhæver udvalget for det første, at børn, som er eller kan være psykotiske, grænsepsykotiske, hjerneskadede, svært neurotiske eller tidligt og alvorligt karakterskadede, ikke umiddelbart bør henvises til observationsskoleophold, men først til børnepsykiatrisk undersøgelse. Endvidere bør sådanne børn, hvis vanskeligheder

nødvendiggør en egentlig og langvarig terapi, henvises til børne- og ungdomsforsorgen. Dette gælder også børn fra hjem, der er så skadede, at en „langtidsbehandling af hjemmet“ er nødvendig, eller når det kan forudses, at barnet må anbringes uden for hjemmet.

På den anden side understreges det, at et observationskoleophold ikke må betragtes som et disciplinært middel, der kan tages i brug over for elever, blot fordi de har forbrudt sig mod skolens ordensreglement.

Denne dobbelte afgrænsning, der i og for sig forekommer selvfølgelig, er dog væsentlig ikke mindst i denne sammenhæng, fordi den understreger behovet for *andre* undervisnings- og behandlingsmuligheder ud over observationskolerne. Udvalget fremhæver således selv den også under Horsensforsøget konstaterede markante mangel på kapacitet hos psykiatriske klinikker og børneforsorgsinstitutioner, herunder især behandlingshjem. Dette forhold er for nylig af skoledirektøren i Københavns kommune (som i en årrække har haft observationskolonier til rådighed) karakteriseret som intet mindre end „en daglig katastrofe for skolevæsenet“.

Til den anden side bør gennemførelsen af udvalgets forslag om oprettelse af observationskoler som kostinstitutioner (på amtskommunal basis) ikke blive en hindring for, at der også ved de lokale skolevæseners indrettes observationsundervisning i form af særlige klasser, hold eller „observationsklinik“ efter svensk mønster til delvis erstatning for de egentlige disciplinære foranstaltninger, jfr. herved betænkningen om undervisningspligtens udvidelse (side 54 og 93-95). Det synes indlysende, at et sådant mere differentieret system — ligesom ved den øvrige specialundervisning — vil indebære betydelige pædagogiske og økonomiske fordele.

Udvalget forudsætter endvidere, at der gennemføres et udvidet praktisk *samarbejde mellem den skolepsykologiske rådgivning og børne- og ungdomsværnene*, og henviser i denne forbindelse til rapporten vedrørende den i Horsens siden 1. august 1965 gennemførte forsøgsvisse udbygning af det skolepsykologiske kontor. Forsøget har været baseret på en udvidelse af personalet med 2 kliniske psykologer og 1 socialrådgiver, der sammen med den ledende skolepsykolog og de 2 øvrige pædagogisk uddannede skolepsykologer har stået til rådighed for såvel skolerne som børne- og ungdomsværnet og dets familievejledning. Baggrunden for denne ordning må søges ikke blot i den voksende erkendelse af behovet for dyberegående psykologisk undersøgelse (og behandling) af skoleelever og for socialkonsultativ bistand til familier med skole-

søgende børn, men også i den nye børneforsorgslovs krav om pædagogisk-psykologisk medvirken i visse børneværnsager og om adgang til sagkyndig bistand for den af børne- og ungdomsværnet etablerede familievejledning.

Det fremgår i øvrigt af rapporten, at mere end en fjerdedel af de til skolepsykologisk kontor henvisede børn har problemer, der ikke eller ikke udelukkende er af pædagogisk karakter, hvilket for Horsens kommunale skolevæsen svarer til ca. 9 pct. af samtlige elever i den undervisningspligtige alder. Over en tredjedel af disse tilfælde (3,3 pct. af samtlige) har været et fællesanliggende mellem den skolepsykologiske rådgivning og børne- og ungdomsværnet (familievejledningen).

Erfaringerne fra forsøget siges fra alle sider at være tilfredsstillende. Udvalget fremhæver specielt, at frygten for vanskeligheder i samarbejdet mellem lærere og ikke-pædagogisk uddannede har vist sig ubegrundet.

Det praktiske samarbejde med børne- og ungdomsværnet er gennemført i adskillige andre kommuner, men der er kun de færreste steder knyttet klinisk-psykologisk, psykiatrisk eller social sagkundskab til skolepsykologisk kontor. Udvalget antyder, at et børnetal på ca. 5.000 skoleelever giver tilstrækkeligt grundlag for etablering af et rådgivningsteam med den nødvendige specialviden til støtte også for familievejledningen. På grund af vanskelighederne ved at skaffe kvalificeret personale vil en sådan ordning dog tidligst kunne være fuldt gennemført om ca. 10 år.

Efter undervisningsministeriets opfattelse peger udvalgets forslag i retning af en yderligere integrering af den rådgivningsvirksomhed, der udøves af skolevæsenet og børne- og ungdomsforsorgens kommunale organer. Forslagets organisatoriske konsekvenser må derfor ses i sammenhæng med socialreformkommissionens overvejelser om det sociale serviceapparats fremtidige opbygning under hensyntagen til bl. a. den nye kommunestruktur.

Det af indenrigsministeren i 1965 nedsatte udvalg, der har til opgave at foretage en samlet planlægning af de foranstaltninger, som bør tilvejebringes for børn og unge, der har behov for psykiatrisk og/eller psykologisk bistand, med særligt henblik på at koordinere de igangværende bestræbelser inden for det børne- og ungdomspsykiatriske område, har endnu ikke afsluttet sit arbejde. Også dette udvalgs indstilling bør imidlertid indgå i overvejelserne om skolevæsenets opgaver over for børn med psykiske afvigelser.

Til forslaget enkelte punkter skal man i øvrigt knytte følgende bemærkninger:

Til punkt 1 og 2. Forslaget sigter med disse punkter alene mod, at der gives principiel tilslutning til at arbejde videre med planer for en 9-årig grundskole efter de foran anførte retningslinier. Det vil ikke være muligt allerede på nuværende tidspunkt at fastlægge terminerne for overgangen til en ny skolestruktur, som i øvrigt må påregnes indført successivt, afhængigt af, i hvilken grad også de yngre skoleåringer berøres af ændringerne, og med hensyntagen til de lokale muligheder.

Realeksamen må indtil videre opretholdes i dens nuværende former, men dette vil ikke udelukke, at der som en midlertidig og for de enkelte skolevæsener frivillig ordning åbnes mulighed for visse omlægninger af den forberedende undervisning sigtende mod at integrere denne med 8.-9. klassernes undervisning og mod at indrømme eleverne yderligere valgmuligheder. Lovforslag herom vil blive fremsat snarest.

Med hensyn til skoleuddannelsens afslutning bør det i øvrigt tilstræbes, at det til sin tid bliver muligt inden for hver enkelt fag eller fagområde at aflægge prøve på mindst samme niveau som under den gældende ordning. I hvilket omfang der herudover skal kunne aflægges prøve på andre niveauer, er et åbent spørgsmål. Afgørende herfor vil det bl. a. være, om det som led i den ønskede individualisering vil være muligt at udforme afgangsbetingerne på en sådan måde, at de giver tilstrækkelig klare oplysninger om elevernes kvalifikationer med henblik på deres videre uddannelse.

Til punkt 3 og 4. De gældende regler om vederlagsfri undervisning i 8.-10. skoleår og om kommunernes skolemæssige forpligtelser er beskrevet i embedsmandsudvalgets betænkning side 18-20. Konsekvenserne for dette område af en udvidet undervisningspligt er omtalt i betænkningen side 56. Som det fremgår heraf, er elevernes ret til fri undervisning i 8.-10. skoleår i øjeblikket begrænset, dels ved at ikke alle kommuner er forpligtet til at oprette disse klasser (i modsætning til 1.-7. skoleår), dels ved at eleverne — selv hvor sådanne klasser ikke er oprettet i kommunen — ikke har ubetinget adgang til vederlagsfri undervisning i private skoleformer (for 1.-7. skoleårs vedkommende findes en sådan adgang ikke).

Spørgsmålet om en lempelse eller ophævelse af disse begrænsninger må som af udvalget fremhævet løses i sammenhæng dels med den fremtidige tilskudsordning for de private skoler dels med den

generelle elevstøtteordning for disse alderstrin, jfr. herved betænkningens side 57-60. Efter ministeriets opfattelse bør det herved tilstræbes, at elever i 8.-10. skoleår får mulighed for at skifte skolemiljø, f. eks. gennem et kostskoleophold uden væsentligt forøgede udgifter for hjemmet.

Medens adgangen til fortsat almen undervisning i 8.-10. skoleår formelt er sikret gennem lovgivningen, gælder dette ikke lærlingeuddannelsen. Det i 1967 nedsatte udvalg vedrørende de faglige grunduddannelser arbejder imidlertid ud fra den forudsætning, at der efter det 9. skoleår skal være adgang for de elever, som ønsker det, til uden for folkeskolen at påbegynde en faglig uddannelse efter elevens frie valg. Uddannelsen tænkes tilrettelagt således, at den i begyndelsen sigter mod større erhvervsområder og først senere koncentrerer sig om bestemte fag eller brancher. Gennem en sådan gradvis voksende specialisering opnår man bl. a. en udsættelse af det endelige erhvervsvalg og et bedre grundlag for senere erhvervsskift og fortsat uddannelse.

Til punkt 8. Forslaget om at udvide undervisningspligten, således at 8. undervisningsår gøres obligatorisk fra 1972-73 og 9. undervisningsår fra 1973-74, er som nævnt i overensstemmelse med embedsmandsudvalgets indstilling. Ved valget af disse terminer har man lagt hovedvægten på, at udvidelsen gennemføres tidligst muligt, men dog ikke kommer til at omfatte ældre årgange end de elever, der vil være i deres 4. skoleår på det tidspunkt, beslutningen om udvidelsen forudsættes truffet (1968-69), jfr. herved betænkningens side 55.

At den udvidede undervisningspligt også skal kunne opfyldes ved ophold på efterskoler eller ungdomsskoler, følger for så vidt allerede af grundlovens § 76, som disse skoler giver en undervisning, der „står mål med, hvad der almindeligvis kræves i folkeskolen“. Men også selv om undervisningen på en efterskole eller ungdomsskole måtte blive tilrettelagt ud fra delvis andre grundsynspunkter end folkeskolens, forekommer det rimeligt under hensyn til disse skolers almene formål og karakter at ligestille dem med den offentlige skole i henseende til undervisningspligtens opfyldelse. Det bør dog være en forudsætning herfor, at skolernes muligheder for at tilbyde erhvervsmæssige grunduddannelser begrænses til elevernes 10. og følgende undervisningsår. Der henvises i øvrigt til betænkningens side 43-46.

Embedsmandsudvalget har ikke kunnet anbefale en almindelig ordning, hvorefter eleverne skulle have fri adgang til at udstrække den 9-årige undervisningspligts opfyldelse over en 10-årig periode.

I særdeleshed har man udtrykt betænkelighed ved en sådan ordning, for så vidt den udnyttes til at afbryde uddannelsesforløbet så sent som efter det 8. undervisningsår. Udvalget erkender imidlertid, at en pauseordning kan tænkes at have mental-hygienisk betydning for enkelte elever. Der henvises i øvrigt om dette og de hermed beslægtede spørgsmål til betænkningens side 37-39.

Til punkt 9. Forslaget om en smidiggørelse af reglerne for skolegangens påbegyndelse er i overensstemmelse med den af embedsmandsudvalget afgivne indstilling, som i korthed går ud på, at undervisningspligten fremtidig bør indtræde den 1. august i det kalenderår, hvor barnet fylder 7 år, men således at optagelsen i 1. klasse kan ske såvel et år tidligere som et år senere. Om baggrunden for dette forslag kan der i det hele henvises til udvalgets betænkning (side 40-42). Der kan dog være grund til at fremhæve her, at forslaget ikke

er motiveret af et ønske om en generel sænkning af aldersniveauet ved skolegangens påbegyndelse, og at dets gennemførelse ej heller kan forventes at ville medføre en sådan væsentlig lavere gennemsnitsalder i skolernes 1. klasser. Efter de for udvalget foreliggende oplysninger optages således allerede under den gældende ordning ca. 85 pct. af børnene i 1. klasse, inden de er fyldt 7 ½ år.

Udvalget erkender imidlertid, at der vil opstå en række praktiske problemer med hensyn til bedømmelsen af, om de enkelte børns skolegang bør fremskyndes eller udsættes, og at der under alle omstændigheder vil blive behov for en forstærket forældrerådgivning. I et vist omfang vil problemerne kunne løses gennem oprettelse af børnehaveklasser og særlige „skolemodenhedsklasser“. Der kan i denne forbindelse også peges på mulighederne for et snævrere samarbejde mellem skolerne og de almindelige børnehaver, som i den kommende tid vil blive søgt af et stadig større antal børn.